

SLAVENKA DRAKULIĆ: MRAMOROVÁ KŮŽE

z chorvatštiny přeložila Jana Villnow Komárková

Slavenka Drakulić (nar. 1949 v Rijece) je významnou chorvatskou spisovatelkou a publicistkou, která v současnosti žije ve Švédsku. V 70. letech vystudovala literární komparatistiku a sociologii na univerzitě v Záhřebu, v 80. letech začala spolupracovat s tanními časopisy Start a Danas, do kterých přispívala zejména články s feministickou tematikou. Na počátku 90. let po štvavé kampani nacionalistických kruhů kolem prezidenta Franja Tudjmana a nejrůznějších výhrůžkách opustila z politických důvodů Chorvatsko. Spolupracovala s řadou významných evropských deníků (např. La Stampa, Frankfurter Allgemeine Zeitung, The Nation, Dagens Nyheter). Jako autorka se věnuje zejména období válečných konfliktů v bývalé Jugoslávii. V roce 2006 vyšla česky její kniha reportáží Ani mouše by neublížili (Oni ne bi ni mrava zgazili, 2003), která obsahuje portréty devíti válečných zločinců, které se podařilo dostat před mezinárodní soudní tribunál do Haagu, jeden portrét svědka, který se nebál mluvit, a čtyři eseje o balkánském násilí. Pod názvem Jak jsme přežili komunismus vyšel česky ve stejném roce soubor jejich esejí z let 1990–1996. Naše ukázka pochází z románu Mramorna koža, který vyšel v Záhřebu v roce 1989.

Bude dlouho spát – řekl doktor a píchl jí injekci – je velmi slabá. Byl ještě mladý, ale vlasy už měl prořídle. Ani se nesnažil zakrýt pleš přehozením vlasů od zátylku k temeni. Měla jsem dojem, že už jen proto by bylo dobré brát jeho slova vážně. Podíval se na mě. Jeho pohled spočinul na mé tváři až příliš dlouho. Zachvěla jsem se: určitě v mých očích zahlédl naši oddělenost, čas, který uběhl mezi mnou a jí, mezi jejími dvěma pokusy o sebevraždu.

Čas. Led.

Dávno, už je to dávno. V jejím pokoji stála před zrcadlem keramická dóza se sušenkami. Zdálo se, že matka spí. Opatrně, abych ji nevzbudila, jsem si stoupla na špičky a nadzvedla víko dózy, jazykem jsem si navlhčila pravý ukazováček a shrnula z jejího dna cukr a drobky sušenek. Zatímco jsem si olizovala prst a prohlížela si porcelánovou figurku baletky před zrcadlem, ucítila jsem nejdříve zápach. Ostrý, připomínající zápach alkoholu, nemocniční chodby, něčeho neznámého. V zrcadle jsem úplně v rohu zahlédla hned vedle baletky její ruku, téměř se dotýkající země. Až tehdy jsem zaslechla sténání – nebo spíše přerušované

vzdechy, zřejmou snahu dechu překonat na cestě neviditelnou překážku. Nevylekal mě ten výjev ani naříkavý zvuk, který vycházel z jejího hrdla. Vyděsilo mě teprve pomyšlení na to, že jsem bez jediného otočení přešla téměř celý pokoj až k dóze a že by ona, kdyby se náhle probrala z přetřhaného sebevražedného spánku, mohla zjistit, že sem občas chodím bez zeptání.

Pootočila jsem hlavou doprava. V oválném zrcadle jsem viděla manželskou postel tmavé barvy s vyřezávaným záhlavím, noční stolek, rozsvícenou lampu a židli, přes kterou byl přehozen černý hedvábný plášť. Ležela tak, že jí nebylo vidět do tváře. Napadlo mě, že možná pláče a že bych se na ni neměla dívat, že by se jí to nelíbilo. Měla na sobě růžovou noční košili s krátkými rukávy. Přední část byla z krajky a místo knoflíků na ní byla řada malých bílých perel. Pocítila jsem zneklidňující nesoulad mezi třpytivými bílými perlami, nepravidelným rozložením dírek na růžové krajce a rukou, která visela z postele. Donutilo mě to přestat si olizovat prst.

Ale hned nato jsem i přesto, že jsem byla ještě dítě, na okamžik získala přehled nad rozmístěním věcí, nad samotným životem – viděla jsem pokoj

v tichém podvečeru, uklidňující světlo lampy se skleněným kloboučkem otočeným ke zdi, stíny na zemi a cítila jsem známou vůni vypraného a pečlivě vyžehleného prádla, která ke mně pomalu pronikala ze skříně. Věděla jsem, že je to skutečnost.

Zdálo se mi, že jsem tehdy poznala zvláštní druh vyčerpání, jeho jméno. Že jsem poznala sebevraždu podle vůně. Náhlý zachvěv při slově smrt, potom úleva.

Růžová noční košile – ne, to se přece nemohlo stát.

Obraz její dávné sebevraždy byl v mých vzpomínkách tak něžný, olemovaný krajkou a difúzně osvětlený, až se mi zdálo, jako by to bylo divadelní představení, ve kterém vystupuje jako hlavní postava. Dlouhovlasá kráska oblečená tak, jako by smrt, která si pro ni přichází, byla jejím tajným, dlouho očekávaným milencem.

Myslím, že bude v pořádku – řekla jsem a pozorovala přítom doktora, jak otevírá černou koženou brašnu, která jedním douškem zhltna smotaný stetoskop. Přikývnul. Doufejme – řekl – ještě není úplně mimo nebezpečí.

Když jsem včera večer po osmi letech znovu vešla do toho bytu, prostoupil mě chlad. Rozdíl mezi teplotou venku – mírný raný podzim – a uvnitř: neočekávaný chlad jejího nitra, který přitahuje i odpuzuje zároveň, vine se kolem mé kůže a náhle vstřebává její teplo. V proskleném předpokoji je všechno průsvitné. Není tu žádný stín, zatemnění: zářivá bělost zdí se nepozorovaně přelévá na dlaždičky na zemi. Vykročila jsem na ně se sklopenou hlavou, opatrně, jako bych snad na jejich bělosti mohla každou chvíli uklouznout.

Kuchyně je o něco tmavší, velký prostor s oknem do dvora, podlahou s černobílými dlaždičkami, velkým staromódním sporákem a závěsnými skřínkami, na kterých jsou jedna za druhou seřazeny bílé keramické nádoby na mouku, cukr, sůl, krupici, skořici. Uprostřed stolu stojí úzká váza s jedním uvadlým tulipánem. Vylila jsem vodu do výlevky. Smrad žabince – to byl jediný zápach. Nebylo tu cítit těžké aroma jídla jako v jiných kuchyních – zápach česneku, přepáleného oleje, jablkového koláče nebo zápražky.

V její kuchyni se pachy vypařovaly kvapně, jako by je někdo vyháněl.

I přesto byly její pokrmy skutečné. Vařila polévky a dýňové omáčky, marinovala ryby, plnila papriky a dlouze zadělávala těsto na koláče. Všechno to dělala, ale nedovolovala, aby ji přítom někdo přistihl.

Hned po jídle jsem musela ze stolu sklidit talíře – dotek hladkého bílého porcelánu, na kterém každé jídlo postupně získává jasnou barvu plastových předmětů.

Nádobí se muselo umývat hned.

Na stůl vracela vázu, aby zahladila stopu vnitřní slabosti.

Ubrousky z bílého lněného plátna v širokých dřevěných prstencích s obrázkem jeřába měnila hned, jakmile na ně ukápl trochu žlutou z naměkko uvařeného vajíčka nebo kapka bílé kávy. Měnila je tiše – ubrousky, ručníky, prostěradla, utěrky – skoro zákeřně, na rubu němé obžaloby. Když se jednou před hosty vylila na stůl sklenice červeného vína, vstala a s úsměvem ubrus pomalu shrnula. Ale pamatuji si, že jsem zahlédla, jak na jejím krku zrychleně pulsuje tenká žilka. Bylo mi jasné, že se musí ovládat, aby neodběhla do kuchyně pro sůl, neposypala jí skvrnu a silně netřela prsty, dokud by skvrna nebyla tmavě modrá. Zároveň by si ze všech sil přála, aby zmizela. Dívala jsem se, jak nervózně balí bílý ubrus a jedním okrajem utírá zbytek vína na stole: červená na bílé.

Nenáviděla skvrny. Trpěla.

Viděla jsem, jak trpí a jak je její utrpení zhuštěné a uzavřené. Přála jsem si, aby to byly mé ruce, abych místo ní utírala stůl já a dávala přítom pozor, aby se víno nerozlilo na koberec. Vstala jsem, abych jí pomohla. Dotkla jsem se její vlhké ruky. Podívala se na mě, jako bych ji chtěla připravit o její výsadní právo. Nebo – jako bych nikdy neměla rozumět tomu, o co jde. Vzpomínám si na kyselý zápach rozlitého vína a na to, jak všichni kolem hlučeli a nevšimli si jejího ztraceného pohledu – její život posetý skvrnami, které náhle rozkvétají dočervena, a už nebyl způsob, jak je zakrýt před neznámými lidmi.

Teď působí kuchyně klidným dojmem, jako by se v ní nikdy nebylo nic stalo. Jako bych jí z místa, na kterém právě stojím, na hranici mezi dlaždičkami

a parketami, nikdy nebyla oplatila veškerou nenávisť k tělu, kterou na mě léta přenášela.

Žaluzie na oknech v salóne jsou zataženy jako obvykle. Skrz úzké dubové lamely proniká dovnitř zprerhané děravé světlo, zhuštěné do tenkých snopů, které na koberci vytvářejí zářivý mřížkovitý ornament. Úlomky světla mě bodají do očí jako skleněné střepy: tady je světlo nadbytečné, nepřátelské. Odhaluje předměty, ukazuje na jejich nahotu. Všimla jsem si, že barva na zdi ztmavla, že kdysi tmavě červené svíslé linie, které oddělují jeden starý květinový vzorek od druhého, jsou teď špinavě hnědé. Jako by byl celý pokoj znovu vymalován barvou kouře, ve které se rozplývají obrysy nábytku, zakulacují rohy a ve které se zdá být celý pokoj oválný. Tenká kouřová clona je roztržena jen na několika místech: jako z oblak vystupují čtverce barvy citrónu. Drobné křehké květy na zdi náhle získávají svěží lesk právě otištěného vzorku. Něco skrývá – napadlo mě a rukou jsem nejistě ohmatávala lem prázdného čtverce.

S nepříjemným pocitem jsem sebou trhla: fotografie.

Kdysi na těch místech visely fotografie. Jejich nepřítomnost se vryla do zdi tak, že výsledek byl stejný: fotografie tu byly, hned pod vrstvou čerstvé, zachovalé barvy. Věděla jsem, že jen stačí počkat, než se objeví.

Před zavřenými dveřmi jejího pokoje mě vzpomínky donutily zastavit se. Mé tělo poznávalo už dost omšelý dřevěný práh a široké veřeje, o které jsem opřela čelo, unavena z probíjení se hustou mlhou minulosti. Ještě než jsem se dotkla kliky, se má ruka sama od sebe stísněně stáhla zpět. V lesklé mědi, v ostrém záhybu, ve kterém se klika zakřivovala doprava, jsem poznala varování. Ještě ne. Neotevřu ty dveře, ještě ne.

Tíseň mě dělala menší. Jsem teď tak malá, že mohu vidět to, co nazývám dnem kliky. Je to tajné místo, docela tmavé, možná špinavé. Hned pod ním je klíčová dírka. Myslíš si, že skrz ni zírám, říká mi, abych to nedělala. Její hlas rozetne zatuchlý vzduch chodby a nedává prostor k vysvětlení. Chtěla bych jí říct, že...ale ona už tam není. Stojím sama přede dveřmi, za kterými s hlasitým zabouchnutím zmizela. Leží za nimi i teď.

Ještě stále se bojím vejít.

Slyšela jsem, jak se přede mnou dveře zavírají, tiché otáčení klíčem v zámku – potom kroky.

Ticho a mužské kroky. Přibližování se. Okamžik, který rozdělí můj život.

Přece jen jsem vstoupila. Pouze přítomnost druhých – doktora a sestry – mi dovolila, abych konečně překročila práh. Pokoj byl tmavý, sestra přehodila přes jasně svítící lampu šátek. V tlumeném světle jsem jen stěží rozeznávala rozmístění nábytku – i když jsem ho znala nazpaměť. Nic se nezměnilo. Během těch uplynulých osmnácti let jako by nepohnula ani jedním jediným předmětem v domě, v pokoji. Kolik prachu muselo jen za celý ten čas sednout na předměty. Jak opatrně jimi musela pohybovat, když je utírala a dávala pozor, aby je vrátila na místo. Jako uklízečka v muzeu starožitného nábytku. V tichu za zavřenými okny, v zatuchlém vzduchu bytu bylo něco, co mi připomínalo muzeum.

Vyděsila jsem se při myšlence, při skutečnosti, že si přesně pamatuji rozmístění věcí v tom muzeu.

Přistoupila jsem k posteli a vtiskla jí krátký, nerozhodný polibek na čelo. Její tvář se zdála být neskutečná – jako tenká papírová maska. Světlá něžná kůže napnutá přes lícní kosti a modrá, téměř průsvitná na čele a na tvářích. V prohlubních kolem očí nabraná – ztěžklá, naplněná vodou. Až teď jsem si všimla, že už nemá obočí, ale jen pár sotva viditelných chloupků. Jasný, výrazný oblouk vedoucí ke spánkům zastoupila tenká linka obtažená hnědou tužkou.

Pohled bez obočí, bez řas.

Kůra, pod kterou spí. Nehybná. Neslyšná. Stejně tak vzdálená.

Nejistě otevře víčka a podívá se na mě. Potřebuji půl minuty – říkávala – půl minuty, abych se dala do pořádku. Líčila si jen rty. Rtěnku nanášela rychlými jistými pohyby, jako by se tak den po dni procičovala v poznávání sama sebe. Nepřestala s tím, zdálo se, že si tak vyznačuje hranici, kterou nesmí překročit, bez ohledu na jakékoliv pocity nebo na jejich absenci. Bez líčidel bych se cítila

jako nahá. Ta slova mě nutila k úsměvu – protože jsem ji nikdy, nikdy neviděla nahou. Na chvíli jsem v rukou pocítila nutkání udělat to, odhrnout přikrývku. Ale při pohledu na ni jsem najednou cítila, že pláču: její přisnost byla ve spánku tak smutná, vyčítavá.

Vnější a vnitřní, rozdělené v ní tak nesmiřitelně. Vnější, které jí teď ztenčuje kůži.

Probudí se – napadlo mě – ucítí na tváři lepkavost mého pohledu, kousek něčeho mokrého, co jí přejíždí po tváři. Musela už nejspíš dlouho spávat sama, nebyl nikdo, kdo by se před usnutím díval na její stále ještě dokonalé křivky zahalené do hedvábně-papírové kůže, která jako by ji před něčím chránila. Okno v ložnici už neotevírá dokořán. Už to všechno nemůže vystavovat slunci – prostěradla, nitro, tvář, všechno, jako kdysi.

Můj pohled dítěte do tváře dospělé osoby šplhá po příčce, která vyrostla v mezičase. Šplhá do tohoto nyní – do povznesení nad něj, do převahy.

Nesmíte ji nechávat samotnou – řekl doktor a znovu se na mě podíval. Ne, ne, nenechám – odpověděla jsem rychle, až příliš rychle. Jako bych měla strach sama ze sebe, strach, že bych to mohla udělat. Křivda nakupená v žaludku už tuhla. Nazvedl obočí, ale nic neřekl. Zdálo se mi, že o mně kvůli něčemu – snad pro nejistý tón mého hlasu, ještě stále pochybuje. Sestra jí přitáhla přikrývku až bradě. Když stáli u dveří, viděla jsem, že šátek sklouzl z lampy a že matčina tvář je tak bledá, až splýnula s povlečením v jednu jedinou bílou rovinu. Znovu jsem si vzpomněla na rozklad, na smrt – a na to, jak jsem ji k tomu v kuchyni toho dne, kdy jsem nenáviděla její bezmocnost, odsoudila.

Řekla jsem jí: zemři!

Byl to můj hlas vyrvaný z útrob. Uvnitř jsem ho slyšela jako kňukot.

Zvenku zněl jako vrčení.

Ustoupila, strnula a potom s námahou klesla na židli. Oběma rukama se držela kraje stolu. Tak, jak to dělají lidé, když náhle zestárnou a už nevědí, co dělat s tělem, se sebou.

Tak zřejmá ukončenost pohybu, už tehdy. Možná v tu chvíli pochopila, že toužím po její smrti – po jejím věčném, úplném zříkání se sama

sebe. Ne, nenechám ji samotnou – říkám znovu a zavírám za nimi dveře pokoje. Musela jsem je zavírat. Poté, co odešli, jsem už ani na okamžik nemohla vydržet pohled na pokoj, na postel, na ni.

A teď jsme v domě zase samy, my dvě. Noc je vlhká a studená a ze vzdálené louky v parku je ještě slyšet cvrkot cvrčka. Spí za zdi. Ležím na boku těsně u zdi, dotýkám se jí koleny, a zatímco se pomalu nořím do spánku, znovu mě přepadá ten zvláštní pocit nedostatku, nepřítomnosti, pečlivě uklizeného prostoru kolem mě.

Pomalé usychání předmětů, vtahování bytu do mě.

Pokoj, „můj pokoj“, je menší, než když jsem ho opouštěla.

Je jakoby zmáčkнутý, stlačený. Mám pocit, že bych se mohla dotknout stropu – nahore přilepený zlatý papírový pás a kulatý křišťálový lustr. Všechno je na svém místě: postel napravo, skříň nalevo, staré kožené křeslo, stůl, lampa, uprostřed police. Jen tapety na stěnách jsou nové. Jako by pokoj připravila k pronajímání – napadne mě v první chvíli. Ale na jednom místě naproti, přesně ve výšce očí, se šedozeleň proužky úplně nepřekrývají a pokoj se v tom místě zakřivuje, naklání a budí dojem vyšinuté perspektivy a neznámého, neutrálního prostoru – snad hotelu. Chvilkový pocit nerovnováhy a ztracenosti.

Hned potom úleva: být na chvíli vyhazována z tohoto prostředí mi dělá dobře, možná kvůli pestrým ornamentům na zdi. Ale místo bledé krajinky v levém kovovém rámu nebo obrysů města, jako ve skutečném hotelu, visí nad mou hlavou fotografie. Celá stěna je pokryta fotografiemi.

Na všech jsem já.

Na první, nejmenší, hned nad polštářem, mě drží v náručí na dvoře domu u moře. Má na sobě letní šaty z piké. Ve vlasech ostříhaných po ramena má bílou stuhu. Pas má tak štíhlý, až se zdá být nemožné, že by uzlíček, který drží v náručí, byl jejím dítětem, které porodila teprve před dvěma měsíci. Druhá fotografie je o něco větší a jsem na ní jen já: sedím v proutěném křesle na terase. Na třetí fotografii jsou mi asi čtyři roky. Stojím

zešíkma, skoro se opírám o kraj fotografie. Hlavu mám mírně skloněnou, tvář je vážná, orámována světlými rovnými vlasy. Dívám se do fotoaparátu, ale opatrně. Fotoaparát cvaknul o chvílku dřív, celé tělo je napjaté ve snaze udržet se na zdi. Ještě teď se zdá, jako by se každou chvíli mělo zachvát, jako by ze sebe mělo setřást něco, co ještě nelze vypovědět slovy. Natahuji ruku ven z fotografie, k někomu, kdo tam stojí – ale ten někdo unikl a přenechal mě vlastní rovnováze a propasti pod ní.

Dětská ruka za rubem se dotkla prázdna.

Bylo slyšet hlasité: cvak!

Poznávám zeď, na niž mě pokládají její opálené svaly, které se napínají, když mě zvedá vysoko do vzduchu. Na druhé straně zdi není nic. Hluboko dole nejasně vidím moře a pobřeží s cypřiši. A náhle nemohu odvrátit pohled od té dálky na zeď, na které stojím – nemohu pohledem přeskočit vzdálenost od moře ke svým sandálům na úzké kluzké zdi. Jsem příliš malá.

Říkám jí, že nemůžu. Křičím, že nemůžu, že spadnu, že padám.

Ona se směje. Vidím její bílý úsměv a to, jak je daleko, daleko. Odpovídá, něco říká, ale ruce drží stále zkřížené na prsou. Nehty jí červeně svítí.

Mezi námi je terasa dlážděná kamennými dlaždicemi, kterými prorůstá řídká tráva. Jen ta tráva mě dělá skutečnou. Pamatuji si odpor svého těla a šum jejích slov – ne slova samotná. Pamatuji si napětí, pokus chytit se její ruky, hrůzu, která mě jímá z prázdnoty pode mnou. Zároveň zvuk jejího hlasu, který neustupuje. Zní jako šepot: měkce, měkce, měkce. Neústupně měkce. Její hlas, všude kolem sebe slyším její hlas. Zdá se mi, že ještě stále nejsem ve stavu rozeznávat slova – jen tu šeptavou měkkost, ve které se utápím.

Šálivou, rozkazovačnou, uspávající.

Vždy, za vším – ta měkkost.

Sametové šumění tmavé, teplé, tajemné vody.

Proč to udělala?